

נספח: טקסטים

לשאלון מותאם, עברית: הבנה, הבעה ולשון

על פי תכנית הרפורמה ללמידה משמעותית

11281, קיץ תשע"ז

מותאם

לפניך שלושה טקסטים.

קרא אותם, וענה על השאלות בשאלון המחברת המצורף.

טקסט 1

תנועות הנוער ועיצובה של החברה החדשה

מאת חיים אדלר

תנועות הנוער הארץ-ישראליות היו ברובן תולדה של תנועות הנוער הציוניות בגולה. תנועות הנוער הציוניות קמו בעקבות ההתעוררות האידאולוגית של בני הנעורים בארצות שבהן צמחו. במרכזן של ההתעוררות הזו עמדה התביעה של הנוער לזכותו לקבוע את גורלו בעצמו ולמתוח ביקורת על חברת המבוגרים.

בראשית המאה ה-20 חלמו חברי תנועות הנוער הציוניות בגולה ומנהיגיהן ליצור חברה יהודית חדשה ומודרנית הרחק משם, בארץ-ישראל, וכדי להגשים זאת הם התארגנו והכשירו את עצמם.

תנועות הנוער הארץ-ישראליות היו אנטי-גלותיות וקשורות לתנועות אירופיות שדגלו בקדמה סוציאלית. תנועות אלה חתרו אפוא לכינונו של עולם שבו גם תושבי הפריפריה והשכבות החלשות בחברה יזכו לדיור ולתזונה הולמים, לשירותי חינוך טובים ומתקדמים ולשירותי בריאות בסיסיים.

לתנועות הנוער הייתה השפעה ניכרת על החברה ועל החינוך במציאות המיוחדת שהייתה בארץ-ישראל לפני הקמת המדינה ובראשית קיומה. הכוח החברתי של התנועות נבע מכך שהן חרתו על דגלן את היעדים הלאומיים והחברתיים החשובים ביותר בעיניהן, ותבעו מבוגריהן להגשימם: תנועות הנוער כולן דגלו ברעיון התקומה הלאומית ופעלו להעלות לארץ המוני עולים; רובן דגלו בחיי חלוציות ובעיקר בהתיישבות חקלאית-קיבוצית; כל התנועות היו נאמנות לתרבות העברית החדשה ולהנחלת השפה העברית לכולן; כל התנועות היו אמונות על השתלבות חבריהן במערך ההגנה על חיי היהודים וכן במסגרות החיים שצמחו בארץ.

למרות זיקתן של רוב התנועות למסגרות המפלגתיות של המבוגרים הן הצליחו להבטיח לעצמן עצמאות מסוימת ביחסיהן עם ההנהגה הפוליטית. הן גם מתחו ביקורת על ההנהגות הפוליטיות בשל מחדליהן בהגשמת הערכים והיעדים.

תנועות הנוער ייצגו את ערכי החברה המתהווה וחינכו לפי ערכים אלה. אולם הן לא הסתפקו בהצהרות של חניכיהן ובוגריהן על נאמנותם לערכים ולאידאות אלה, אלא חינכו אותם גם לרתום את חייהם למען הגשמת הערכים הללו. בתנועות הנוער כינו זאת "הגשמה עצמית".

* מעובד על פי אדלר, ח' (2007). תנועות הנוער ועיצובה של החברה החדשה. זמן יהודי חדש, כרך רביעי.

אוחזר מ-www.kotar.co.il

בנוגע לעוצמה החינוכית של תנועות הנוער ראוי לזכור כי החברה הארץ-ישראלית הייתה חברה שבה כמעט כל ילד היה עולה חדש או בן לעולים חדשים. במציאות החדשה שהלכה ונרקמה שימשו תנועות הנוער מסגרת חינוכית שאפשרה לילדים ולמתבגרים להתוודע אל ערכי החברה המרכזיים ולהזדהות איתם; הן אפשרו להם גם להכיר את שבילי הארץ החדשה-ישנה, את עמקיה, הריה, פרחיה וציפוריה.

לתנועות הנוער בארץ היה מקום נכבד בפיתוח התרבות העברית המודרנית המתחדשת בארץ: הן סייעו בפיתוח השירה והריקוד העממיים והיו "במות הניסוי" של שירים ושל ריקודים חדשים. כמו כן, תרמו תנועות הנוער לעיצוב סגנון הלבוש הישראלי, החל בפשטות הבגדים וכלה בביטויי לבוש מובהקים, כגון המכנסיים הקצרים, החולצות הרקומות, כובע הטמבל ועוד. אף כי הפיכתה של השפה העברית לשפת ההוראה והדיבור היא פרי המאבק המוצלח של הסתדרות המורים ("מלחמת השפות"), הרי היה לבני הנוער חלק נכבד בהצלחה הזאת; בתנועות הנוער נוצרה העגה העברית המודרנית, ובה נטועים שורשי הסלנג, שהתפתח אחר כך בפלמ"ח ובצה"ל.

תנועות הנוער היו אפוא מסגרת של חינוך מודרני לערכים, השואב השראה מתורות של תיקון עולם בידי האדם. ייחודו של החינוך בתנועות הנוער בארץ היה שהפנמתם של ערכים אלה הביאה את הבוגר הצעיר להתנהגות, לאורח חיים ולמעשים שנבעו ממסכת הערכים הזאת.

השינויים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים שפקדו את החברה הישראלית בסוף המאה ה-20 השפיעו על אופי פעילותן של תנועות הנוער. בחברה הישראלית החילונית נפרם הקונצנזוס סביב אותם ערכים ויעדים, שהיו בעבר מוקד להתלכדות כלל-חברתית. בנסיבות אלה קשה לחנך את חניכי תנועות הנוער לערכים וליעדים משותפים ולהגשמתם. הציפייה הרווחת היא כי הצעיר הישראלי יוכיח את כוחו ואת הישגיו באופן אינדיווידואלי, אם בלימודים, אם בצבא ואם בתחום המקצועי. החברה הישראלית, כמרביית החברות המודרניות בעולם, מתגמלת על הצטיינות ועל הישגים אישיים.

על רקע זה הצטמצם מספרם של בוגרי תנועות הנוער שהמשיכו במסורת ההגשמה בקיבוצים, ובוגרים שלא השלימו עם הסחף האינדיווידואלי נטו לחפש אפיקי הגשמה חדשים. לנוכח מגמות אלה החלו להתפתח מסגרות פעולה שונות, שמטרתן ליישם את עקרונות "ההגשמה העצמית" באופן שיחולל שינוי מהותי בחברה הישראלית. כך נולד למשל הרעיון של "קיבוץ עירוני" – חיי שיתוף קיבוציים בסביבה עירונית, שמטרתו לצמצם פערים בחברה הישראלית בעיקר באמצעות פעילות חינוכית.

טקסט 2

ההגשמה החדשה

מאת נעם אבן

בשנות המאבק על הקמת המדינה, בתקופת מלחמת העצמאות ובשנים הראשונות של המדינה הייתה ההגשמה בתנועות הנוער מקור לגאווה. בוגרי התנועה — חברי גרעיני נח"ל⁽¹⁾ וחברי קיבוצים — הדריכו את חניכי השכבות הבוגרות, וכך נשמר עקרון הדוגמה האישית והותווה מסלול מוגדר להגשמה. חניכי השכבות הבוגרות נקראו לצאת להגשמה המשלבת התיישבות חלוצית ותרומה לצורכי הביטחון.

5

במהלך העשורים הראשונים שלאחר קום המדינה השתנתה המציאות: הבעיות, שלצורך פתרונן הקימו הדורות הקודמים את תנועות הנוער החלוציות, נפתרו או השתנו, וכך האידאולוגיות של תנועות הנוער התרוקנו ממשמעותן. בשנות השמונים של המאה ה-20 לא היה אפשר להתכחש למשבר ההגשמה שפקד את תנועות הנוער. יעד ההגשמה העיקרי — הקמת גרעיני התיישבות בקיבוצים — כבר לא היה רלוונטי. נוצר אפוא צורך לתור אחר יעדים חדשים שיהלמו את מה שנחשב בעיני בוגרי תנועות הנוער לצורך אמיתי, לשליחות אמתית, לעשייה של ממש למען החברה.

10

הצבת יעדים היא ליבת העשייה בתנועות הנוער. זהו הכרח שבלעדיו תהיה התנועה ארגון שכל תפקידו להעסיק את הילדים במסגרת בטוחה. אך תנועת הנוער היא יותר מכך: זו מסגרת שמחנכת להגשמת ערכים, מעצבת את תפיסת העולם של חניכיה, קובעת מטרות ופועלת ליישומן בתהליך החינוך. לכן התעורר הצורך לבחון מה נכון להציע לחניכים, והיכן החינוך של תנועות הנוער יכול לבוא לידי ביטוי במיטבו.

15

בשנות התשעים החלו תנועות הנוער להתגבר על המשבר. כל תנועה פירשה בדרכה את המושג "הגשמה", וכבר לא הייתה לתנועות השונות אמירה אחידה בעניין זה. בעבר יצאו בוגרי כל התנועות להכשרה ולבניית חיים בקיבוץ, ואילו משנות התשעים ואילך ברוב התנועות ההתיישבות החלוצית אינה יעד מרכזי בהגשמה, ולעתים אינה יעד כלל. חל שינוי בהגדרת היעדים ונוספו יעדי הגשמה מגוונים, כגון הדרכה בזמן שהמדריך הוא חניך בעצמו, יציאה לשנת שירות או התגייסות לשירות משמעותי בצה"ל.

20

25

* מעובד על פי אבן, נ' (2014). **המסע אל ההגשמה החדשה בתנועות הנוער** — לחנך ל"ערכים" ולא ל"צורות". עמ' 197-219.

(1) גרעין נח"ל (נוער חלוצי לוחם) — מסגרת צבאית שמשרתים בה חברי תנועות נוער, והיא משלבת פעילות צבאית עם משימות חברתיות.

- יציאה לשנת שירות היא כיום יעד של תנועות רבות. מדי שנה בשנה אלפי בוגרי תנועות הנוער יוצאים לשנת שירות ונענים לצורכי השעה של מדינת ישראל. במסגרת זו הם עוסקים בפעילויות המכוונות בעיקר לקהילה, למשל סיוע לאנשים בעלי צרכים מיוחדים, סיוע בבתי ספר וטיפול בבני נוער שנפלטו ממסגרות חינוך. כך הם מגשימים את הערכים שעליהם התחנכו בתנועה.
- המסע אל ההגשמה החדשה הגיע ליעדו, אך טרם נשלם. תנועות הנוער מרחיבות בהתמדה את פעילותן. מיזמים חדשים נוספו לפעילויותיהן ומעמדן התחזק. הן זכו להכרה ממלכתית כשהוחלט להעניק להן פרס ישראל על מפעל חיים בשנת תשס"ח. בנימוקי הוועדה נכתב: "תנועות הנוער מהוות מסגרת לשיח ערכי ולעשייה הלאומית, הציונית, החברתית, החינוכית והציבורית על פי ערכי מגילת העצמאות וצורכי השעה של מדינת ישראל".
- חניכי תנועות הנוער משתפים פעולה עם ארגונים שונים, ובהם ארגונים עסקיים ומשרדי ממשלה הפועלים למען הקהילה, וכן עם עמותות העוסקות בהתרמה ובסיוע לנזקקים. העתיד ילמד לאילו כיוונים נוספים ומאתגרים יפנו תנועות הנוער. נראה שמשימתן של תנועות הנוער היא להוכיח, בכל פעם מחדש, כי הולמות אותן מילות השיר "שירה, הנוער, שיר עתידנו".

טקסט 3**תנועות הנוער: בניין חברה או בניין למשחקי חברה?**

מאת נאוה דקל

האם תנועות הנוער בישראל יכולות להציב חלופה ערכית לחברה הישראלית? האם יש בכוחן וברצונן לכוון סולידריות במקום פירוד, שוויון במקום הגדלת פערים, אחווה במקום ניכור? יש ספקנים מפוכחים המשיבים בשלילה גמורה, ולעומתם יש המשמרים את התקווה.

5 "הערכים שינו את צביונם. ערכים מסוימים נעלמים ואחרים ממלאים את מקומם", אומר ירון גירש, מרצה לחינוך וסוציולוגיה. "החברה הישראלית נמצאת בשלב ההתבגרות, היא לא החליטה על זהותה הפוליטית והכלכלית. תנועות הנוער מודעות למאבק המתחולל כאן בין ערכים, והן מנסות להדוף את הערכים שאינם ראויים בעיניהן. צריך לזכור שהצעירים מתמודדים עם מציאות מבלבלת מאוד".

10 **האם יש לחינוך בתנועות הנוער יכולת להשפיע על החברה הישראלית ועל ערכיה?**
גירש: "לחינוך בתנועה יש כוח ועוצמה, אבל צריך להיזהר מלראות בו פתרון קסם שיחולל את השינוי. לתנועות הנוער יש אג'נדה חברתית ברורה. עם זאת המדריכים מתמודדים עם ביטויים חברתיים מטרידים, למשל העיסוק המוגזם של בני הנוער באמצעים טכנולוגיים, צריכת אלכוהול והאלימות בחברה. המדריכים, שהם עצמם צעירים מאוד, הם מקור תמיכה לחניכים. ילדים ובני נוער רבים רואים בהם כתובת ראשונה במצבי לחץ. בעלי התפקידים בתנועות הנוער הם אנשים אופטימיים מאוד, אולם הם צריכים להחליט מה התפקיד החברתי של התנועות, ולכן הם רוצים להובילן".

האופטימיות והערכים שגירש מדבר עליהם מתבטאים בבהירות בשיחה עם שלושה רכזים בוגרים: נמרוד אהלי מתנועת "המחנות העולים", נטע סיזל מתנועות "האיחוד החקלאי", ואלעד אברקי מתנועת "בני עקיבא". אמנם הם מייצגים תנועות בעלות אופי שונה ואידאולוגיה שונה, אבל יש ביניהם שיתוף והבנה. הם מדברים בביטחון על עולם הערכים החיובי שהתנועות שלהם מייצגות ושואפות להנחיל לחניכיהן, עולם ערכים שמטרתו חברת מופת טובה וצודקת.

20 התשובה על השאלה אם בתנועות הנוער מחנכים לערכים נראתה לרכזים ברורה מאלה, ואפילו "מרגיזה", כפי שטען אהלי. "אני חושב שכל מקום מחנך לערכים, גם פייסבוק וגם בית הספר. גם תוכן שיווקי, שהוא הערך המנצח בחברה שלנו, מחנך לערכים. אנחנו רוצים לחנך לערכים אחרים, ומה שחשוב בעינינו הוא לא רק להגיד מה הם הערכים שלנו אלא גם לפעול על פיהם".

* מעובד על פי דקל, נ' (נובמבר 2016). תנועות הנוער: בניין חברה או בניין למשחקי חברה? **הד החינוך**, עמ' 40-43.

סיזל: "בכיתות י"א-י"ב בני הנוער עסוקים בציונים ובהישגים. בתנועה מציעים ערכים אחרים, ומלמדים את בני הנוער לגבש עמדות ולקבל אחריות. אנחנו מלמדים אותם להתעניין בדברים שהם מעבר ל"אני הפרטי" ותובעים מהם לא רק חשיבה, אלא גם עשייה. חינוך לערכים צריך להיות מגובה במעשים, ולא במילים בלבד".

אברקי: "בעיני הערך המוסף שתנועת הנוער מציעה הוא התנסות בעולם המבוגרים בלי האחריות הנלווית אליו. אנחנו מאפשרים לחניכים להדריך וללמד ומאפשרים להם גם להיכשל".

סיזל: "בעיניי, המדד להצלחה הוא השאלה אם אנחנו מצליחים לגדל אנשים שמגלים מעורבות חברתית. [...] בתנועה שלנו יש ניסיון עיקש להגדיר טוב ורע בבלבול של העולם הפוסט-מודרני".

אם ישאלו את החניכים שלכם מה הם הערכים החשובים ביותר בתנועה שהם חברים בה, מה הם יגידו?

אהלי: "החניכים שלנו יגידו שקיום דיאלוג הוא עיקרון מנחה בחיים, וגם שאין לקבל את המציאות כמובנת מאליה, ושחשוב לפעול על פי הערכים שלך. מה שחשוב בעיניי הוא הקשר בין הגשמה אישית ואחריות לעצמי ובין אחריות ועשייה למען הכלל".

סיזל: "החניכים שלנו מדברים על סולידריות בקהילה ובחברה ועל ערך שוויון האדם. הם מדברים גם על הטלת ספק ועל הצורך לתקן את מה שמקולקל בחברה". אברקי: "הערכים שאנחנו מתבססים עליהם הם אהבת התורה, אהבת הארץ והעם, אבל גם הטלת ספק — היכולת להסתכל על המציאות ולא לקבל אותה".

הגשמה, חברת מופת, חיזוק הטוב בעולם, ערכים יהודיים וציוניים — בין השלושה יש הסכמה על הערכים שהם שואפים אליהם ומנסים לממש במסגרת תנועות הנוער שלהם. אופטימים? נאיבים? מתקני עולם תמימים? מה שבטוח הוא שהדברים נובעים אצלם ממקום עמוק ומאמין, וכפי שהם מעידים על עצמם — הם לא רק מדברים, אלא גם עושים.